

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 23

1942

UPPSALA 1942

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1942

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

42700

Miscellanea.

Atterboms och Runebergs Sveaborgsdikter.

Atterbom intager ej någon framskjuten plats bland Runebergs förebilder. Hans namn nämnes av Söderhjelm i samband med förebilderna för Runebergs ungdomslyrik, men hans betydelse för den finländske diktaren förefaller ytterst vag och svårgripbar.¹ Ett rytmiskt samband — tydligen förmedlat av en Atterbomsefterbildning i Helsingfors Morgonblad — mellan Runebergs lilla dikt »Det var då» och Atterboms »Svanhvits sång» har antytts av F. Gustafsson²; vidare har Ruben G:son Berg i »De fångna» (»Idyll och epigram» II) funnit en reminiscens från »Lycksalighetens Ö»³. Allt som allt ter sig Atterboms inflytande ytterst obetydligt i jämförelse med exempelvis Tegnér's och Stagnelius', och när Söderhjelm i sin stora Runebergsbiografi redovisar för de svenska diktare, som före Runeberg behandlat motiv från Finska kriget, finner man ej Atterbom nämnd.⁴

Och dock ha de för Sverige så ödesdigra händelserna 1808 och 1809 inspirerat Atterbom lika väl som hans skaldebröder Geijer och Hammarsköld till patriotisk lyrik⁵, nämligen de båda dikterna »Syn» (1808) och »Fredsslutet» (1809), vilka offentliggjordes i första bandet av Atterboms »Samlade Dikter» 1837. I den senare av dessa dikter möta vi harmen över Sveaborgs förlust uttryckt i följande strof:

Hvad frihet är och gör, det fordom visste
Numantia, och Saragossa än:
Den kunskapen med Sveaborg vi miste;
Var det med Ratan, som den kom igen?⁶

Den förra dikten, »Syn», är helt ägnad Sveaborgs nesliga kapitulation. Den skildrar, hur skalden »djupt i midnattsstunden» ställes inför två på varandra följande visioner. Den första visar ett sorgetåg »af fordna hjeltar», som skriker fram med florbhängda fanor och dova trumvirvlar samt ställer upp sig kring en öppen kista, där liket av en skön kvinna vilar. Synens innebörd tolkas på följande sätt:

Inre röst mig sade:
»Hon, hvars graf der skymtar,
Dog för mördarsnara;
Svek har henne — qväft!
Ädelmodet lade
Hos en bof, som skrymtar,
Makten att försvara;
Han just snaran väft!»

¹ Söderhjelm, *Johan Ludvig Runeberg*, 2 uppl., 1929, 1, s. 223, 238.

² *Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland* 20, 1892, s. 19.

³ *Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland* 265, 1938, s. 19.

⁴ Söderhjelm, *a. a.* 2, s. 239—243.

⁵ Hammarskölds dikt *Vid underrättelsen om Grefve Wilhelm v. Schwerins död, efter sina i Bataljen vid Oravais erhållna blessurer* finnes tryckt i hans *Poetiska studier* 1813, s. 192—193.

⁶ Atterbom, *Samlade Dikter* 1, 1837, s. 202.

Nalkas till den döda
 Gafs mig vink, och stanna,
 För att gåtan lära
 Af så mycken sorg;
 Brunno då så röda
 Ord på likets panna;
 Öfverst: »Sveriges Åra!»
 Nederst: »Sveaborg!»

Sveaborg! jag ropte;
 Blef dess lott, att falla?
 Vakta Ryssar benen
 Re'n af Ehrensvärd? —
 Nu en prassling sopte
 Bort de skuggor alla,
 Liket, vid irrbloss-skenen,
 Torra höstlöfs färd.

I den andra visionen, som upptager diktens två sista strofer, föres skalden till en man, som vrider sig i plågor på sin bädd, medan en stämma »ur ljunghedslågor» ryter:

»Du, bland Sveas söner
 Niding utan like!
 Aldrig träd ur skjulet,
 Nesans gömsla, fram!
 Njut den lott dig löner;
 Och i Plutos rike,
 Ny Ixion, hjulet
 Kringvrid — af din skam!»¹

Vid läsningen av denna dikt erinras man osökt om Runebergs »Sveaborg». De båda dikterna bygga delvis på samma poetiska effekter. Liksom Atterbom skildrar Sveaborgs förlust under symbolen av en kvinna, som dött, blir samma händelse i Runebergs framställning fosterlandets död och begravning:

Men djupt ur mången slutet barm
 En pressad suck sig bröt,
 Och mången blick, på tårar arm,
 I strida floder flöt;
 Det hade dött ens fosterland,
 Man stod och grät vid gravens rand.²

Det är påfallande, att Runeberg associerar Sveaborgs fall med gravstämningar ej blott i dikten »Sveaborg» utan även i »Bröderna», där det om Johan Wadenstjernas reaktion inför ordet Sveaborg heter:

Allt vad hans hjärta fordom tjustes av,
 Hans folk, hans land, dess trohet, kraft och heder,
 Allt, allt, vad förr hans ande vingar gav,
 För honom sänkts i denna klippas grav,²
 Förkastat, skändat, härjat, trampat neder.

Och därför skakas han, sen många år,
 Av gravens namn², var gång han det måst höra,

En annan likhet mellan Atterboms och Runebergs Sveaborgsdikter är tanken, att förrädaren bör överlämnas åt glömskan. Hos Atterbom bjuder en stämma förrädaren — utan namns nämnande — att stanna i »nesans gömsla», och Runeberg låter fänrik Stål säga till den unge diktaren: »Hölj i natt hans namn, som jag»,

¹ Ibid. s. 169—170.

² Kurs. här.

varefter följa de tre våldsamma slutstroforna, som börja med »förtig hans ätt, nämn ej hans stam» resp. »nämn honom blott den falska arm» samt »tag allt vad mörker finns i grav».

I detta sammanhang kan påpekas, att just maningen att förtiga Cronstedts namn — av handskrifterna att döma — varit den kärna, kring vilken dikten vuxit fram. På manuskriptet till »Otto von Fieandt» finnas nämligen »Sveaborgs »tre sista strofer med endast obetydliga avvikelser från den slutgiltiga utformningen.¹ Utgångspunkten för Runeberg synes sålunda ha varit samma tanke, som besjälade Atterboms slutstrof: må »nesans gömsla» dölja förrädaren.

Dessa för de båda dikterna gemensamma motiv, gravsymbolen och nidingens s. a. s. utplånande ur medvetandet, skänka dem en gemensam stämning av utomordentligt mörkt patos. Sedan är det en annan sak, att motivens gestaltning blivit helt olika i fråga om både inre och yttre stilisering.

Det samband mellan de båda dikterna, som man redan på dessa inre grunder frestas antaga, bestyrkes av den yttre omständigheten, att Atterboms dikt knappast kan ha varit obekant för Runeberg. Även om den finländske skalden ej skulle ha läst det ifrågavarande bandet av Atterboms dikter, så torde en recension i Svenska Litteratur-Föreningens Tidning ha riktat hans uppmärksamhet på Sveaborgsdikten »Syn». I numren 40 och 41 av denna tidskrifts årgång 1837 (för 4 och 11 oktober) finner man nämligen första bandet av Atterboms »Samlade Dikter» recenserat av signaturen A. J. R. — alias Arvid Johan Rydén, sedermera stadskommisiter i Jönköping.² Recensenten säger bl. a. följande: »De twenne poemerna 'Syn 1808' (sid. 168) och 'Fredsslutet 1809' (sid. 201) äro af fosterländskt innehåll. I det förra stycket intages Skalden af rättvis harm öfver den nesliga förlusten af Sweaborgs fästning (6 Apr. 1808) genom det oerhörda förräderi, till hvars upphofsman rättvist säges i de skarpa slutorden», varefter recensenten citerar den sista strofen med dess våldsamma anatema över Cronstedt.³ Just vid tiden för publiceringen av Atterboms dikter och Rydéns recension var Runeberg alldeles särskilt intresserad av de litterära förhållandena i Sverige, där »Törnrosens bok» just diskuterades livligt. Runeberg deltog själv i meningsutbytet, och han kan knappast ha undgått att läsa Svenska Litteratur-Föreningens Tidning.⁴ Det förefaller sålunda högst troligt, att Runeberg tagit del av Rydéns recension och därvid frapperats av den citerade strofen, där förrädaren dömes till »nesans gömsla». Denna tanke, formulerad i raden »förtig hans ätt, nämn ej hans stam», tycks sedan ha blivit utgångspunkten för Runebergs egen diktskapelse. Ett dylikt inflytande från Atterboms »Syn» skulle kunna förklara den egenartade stämning, som kännetecknar »Sveaborg», och som av J. Simonsen karakteriserats på följande sätt: »Men det blef ingen skildring i vanlig mening, det blef ett smärtans, ett anklagelsens skri. — — — Bland de öfriga fänrikarne, där detta stycke numera är intaget, gör det en egendomlig verkan: den lugna, kärleksfulla, humoristiska betraktelsen är här borta; vreden, raseriet har trädt i stället.»⁵ Denna diktens lyriska karaktär skulle kunna förklaras som ett arv från Atterboms utomordentligt patetiska visionsdikt.

Till sist må sägas, att även om Runeberg mot förmodan skulle ha varit oberoende av Atterboms »Syn», förtjänar denna dikt uppmärksamhet både på grund av sitt motiv och dess utformning. Den utgör ju under alla omständigheter ett viktigt inslag i de poetiska skildringar av Finska kriget, som föregått Runebergs »fänrikar», och som vittna om samtidens reaktion inför krigshändelserna.

Torsten Ljunggren.

¹ Johan Ludvig Runebergs *Fänrik Ståls sägner, med inledningar och kommentar av Ruben G:son Berg och Ivar Hjertén*, 1913, Kommentaren, s. 115.

² Om Rydén se *Växjö stifts herdaminne* 7, s. 49—50. Han utgav 1840 en skrift, *Om Atterboms Lyriska Poesi*.

³ Se ovan s. 135.

⁴ Angående Runebergs inlägg i diskussionen om *Törnrosens bok* se Tideström, *Runeberg som estetiker*, 1941, s. 275 ff., s. 278 not 1, s. 279. Runebergs uppsats om *Ramido Marinesco* intogs i *Svenska Litteratur-Föreningens Tidning* nr 46 den 15 november 1837, således endast sex veckor efter recensionen av Atterboms Sveaborgsdikt. Därtill kommer, att Runebergs egna dikter samvetsgrant recenserades i samma publikation; bl. a. rymmer årgången 1837 en mycket berömmande granskning av *Hanna* (i nr 32).

⁵ *Om Fänrik Ståls Sägner. En minnesskrift utgifven af Ewert Wrangel*, 1898, s. 13.